

Arkeologisk återställning och kartering

Skriperydsgravfältet

Återställning och kartering av det skadade gravfältet RAÄ 111

*Rydaholms socken i Värnamo kommun
Jönköpings län*

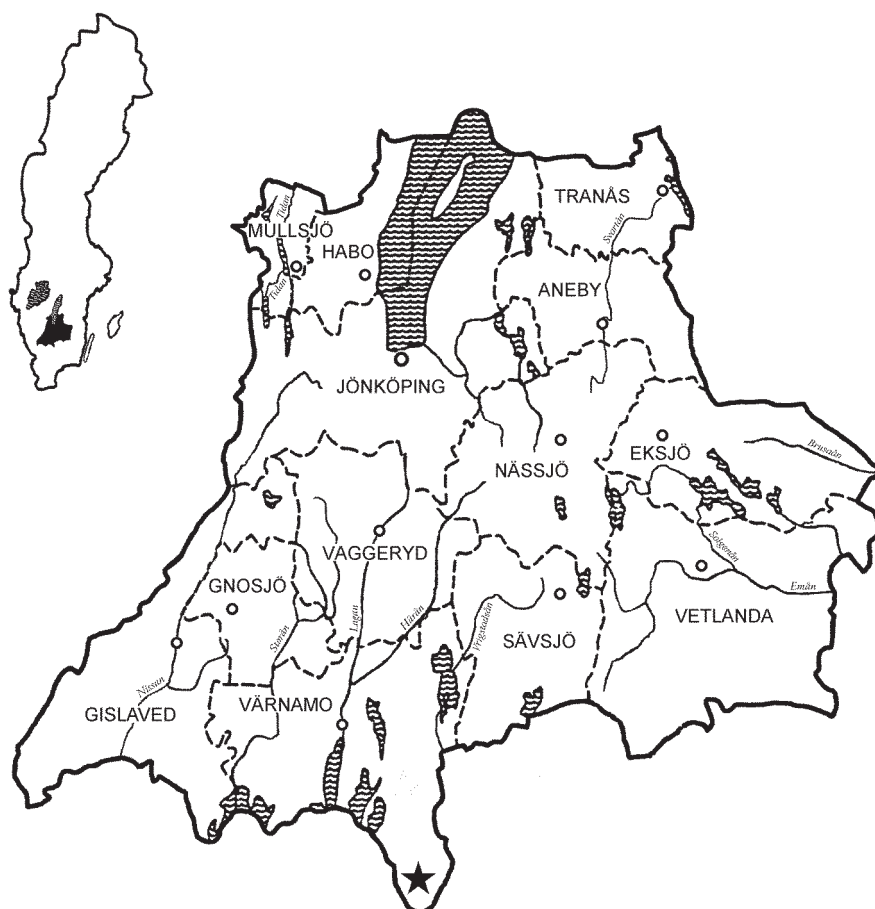

Arkeologisk återställning och kartering

Skriperydsgravfältet

Återställning och kartering av det skadade gravfältet RAÄ 111

*Rydaholms socken i Värnamo kommun
Jönköpings län*

Rapport: Björn Varenius & Rickard Wennerberg, ritningar: Björn Varenius
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Birgitta Blomkvist och Marita Tidblom

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

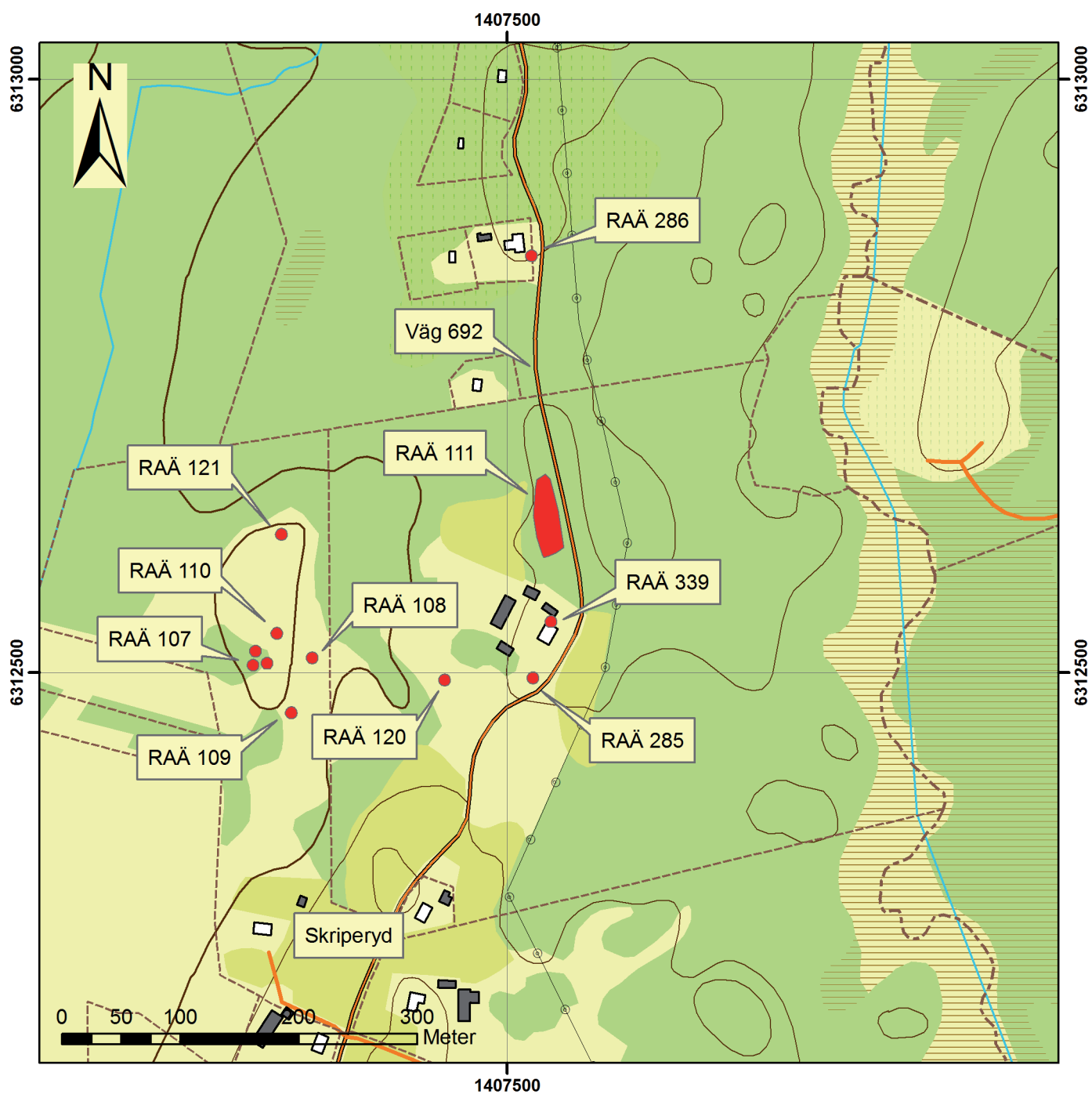
© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	6
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	6
Andra undersökningar.....	8
Resultat.....	9
Återställningen av de skadade gravarna.....	9
Karteringen och beskrivningen av gravarna.....	9
Fornminnesinventeringens beskrivning av gravfältet.....	9
Skillnad mellan karteringen och fornminnesinventeringens beskrivning	10
Sammanfattning.....	10
Administrativa uppgifter.....	11
Referenser.....	12
Tryckta källor.....	12
Arkiv.....	13
Figurförteckning.....	14

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar

FIGUR 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med gravfältet RAÄ 111, Rydaholm socken och omgivande registrerade lämningar. Skala 1:5 000.

Inledning

Vid vägarbeten år 1984 längs med väg 692 förbi Skriperyd i Rydaholms socken, hade skador på flera gravar inom gravfältet RAÄ 111 uppkommit. I en skrivelse påpekade Jönköpings läns museum de uppkomna skadorna för Vägverket (JLM dnr 641/84). I samband med att Vägverket planerade att lägga om vägens sträckning, beslöts att Vägverket även skulle bekosta återställningsarbetena vid gravfältet. Den nya vägen var tänkt att gå längre österut och således längre bort från gravfältet. Vid omlägningsarbetena skulle den befintliga vägen grävas bort och under vägbanan kunde ytterligare gravanläggningar finnas (JLM dnr 283/85, Lst dnr 11.391-504-85).

Efter samråd med länsstyrelsen beslöts att RAÄ 111 skulle återställas samt att Vägverket skulle vidta åtgärder så att ytterligare skador på gravfältet inte skulle uppstå (JLM dnr 284/85, Lst dnr 11.391-1798-84). I samband med återställningsarbetet, vilket utfördes 19850905–19850912, gjordes även en kartering och beskrivning av gravarna. Karteringen och återställningen bekostades av Vägverket. Sammanlagt omfattar gravfältet en yta av ca 1250 m².

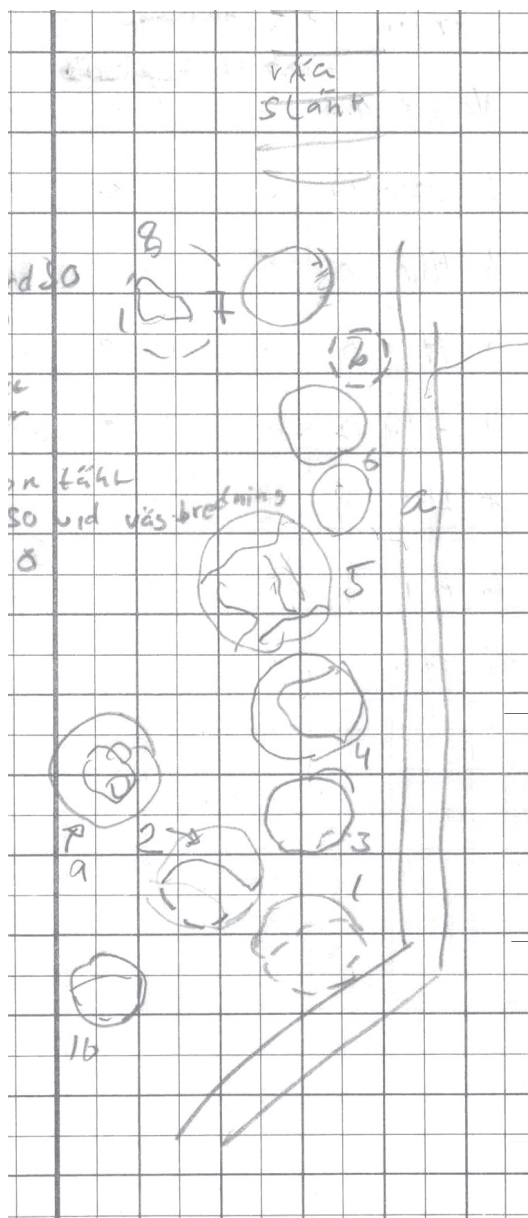
1986 genomförde Riksantikvarieämbetet en reviderad fornminnesinventering i Rydaholms socken. Sedan tidigare var RAÄ 111 beskrivet i fornminnesregistret som ett högrävfält, ca 70 x 20 meter stort (N-S). Revideringsinventeringen bekräftade detta, samt tillade att en av högarna var stensättningsliknande. I västra delen angavs att röjningssten påförts på flera anläggningar (FMIS). En skiss upprättades även över gravfältet (SE FIGUR 2).

I fornminnesregistret anges vidare att då tre rösen togs bort år 1884 påträffades tre eller fyra spjut eller knivar som var starkt korroderade. Fynden skall ha sålts för en krona. Enligt lokalbefolkningen skall det även ha tagits sten från högarna i syfte att framställa makadam (FMIS).

För sammanställande av rapportmanus svarade Björn Varenius, som även var fältansvarig. För rapportsammanställningen svarade antikvarie Rickard Wennerberg vid Jönköpings läns museum.

Målsättning och metod

Syftet med den arkeologiska insatsen var att återställa de gravar inom RAÄ 111, Rydaholms socken, som hade skadats i samband med vägarbeten. För att undvika framtida skadegörelse inom gravfältets östra del skulle även vägen flyttas. I samband med att vägsträckningen skulle dras om gavs också tillstånd till erforderlig arkeologisk undersökning. Gravfältet kom även att karteras.

FIGUR 2. Skiss från Riksantikvarieämbetets beskrivning över gravfältet, RAÄ 111, Rydaholms socken (FMIS).

Topografi

Gravfältet är beläget norr om Skriperyds by i Rydaholms socken, vilken är den sydligaste socknen i Jönköpings län. Rydaholm löper som en kil in i Kronobergs län.

Rydaholms socken kännetecknas av en något kuperad och höglänt skogsbygd. Inom vissa delar är socknen närmare 240 meter över havet. Inom socknen och i dess utkanter finns även flera sjöar, varav flertal är del av Lagans vattensystem (Eile 1955).

Flera höjdsträckningar löper även genom socknen. Den mest framträdande av dessa är den stora rullstensåsen Getaryggen i socknens västra delar (Eile 1955).

Väster om gravfältet sluttar marken ned mot odlad åker och lövskogsbevuxen, låglänt terräng. Öster om fornlämningen, på andra sidan den nyanlagda vägen, är terrängen låglänt, något sumpig och bevuxen med lövskog.

Socknens tätorter Rydaholm och Horda tillkom båda efter den nya järnvägsdragningen 1902. Det gamla sockencentrat var tidigare Nederleds by (Eile 1955).

I samband med 1950-talets kommunsammanslagning framkom förslaget att Rydaholm, genom socknens geografiska läge, skulle överföras till Kronobergs län. En opinionsundersökning bland socknens befolkning visade dock att det stora flertalet ville kvarstanna i Jönköpings län (Eile 1955).

Fornlämnings- och kulturmiljö

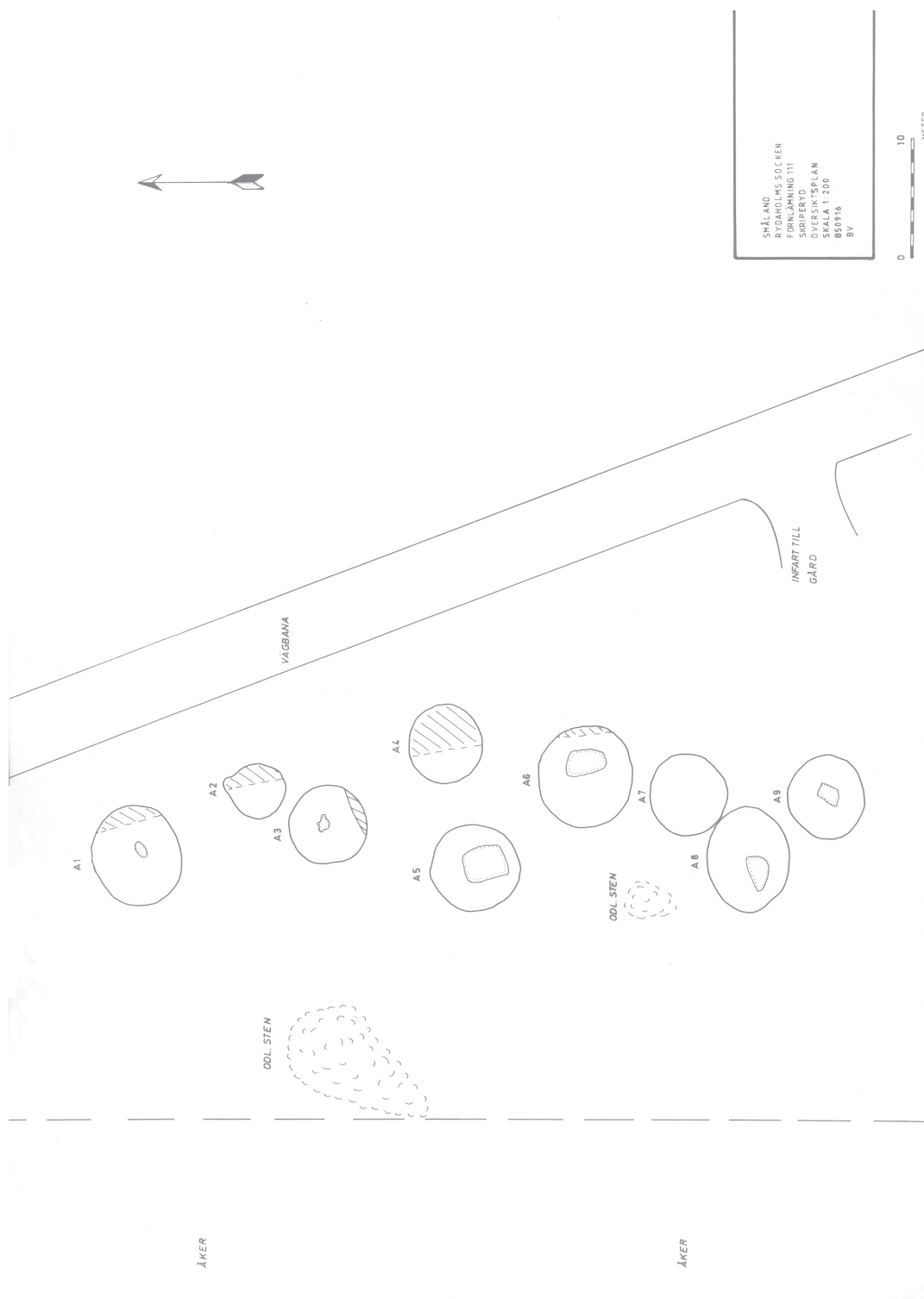
I ett påvligt brev daterat år 1178 stadfästes Linköpingsbiskopens rätt till ett flertal gårdar i västra Småland. Bland dessa omnämns Lökar-ryd norr om Rydaholm. Annars är Rydaholm omnämnt som egen socken först år 1299. Av Rydaholms medeltidskyrka från 1100-talet återstår endast tornet, betraktat av många som Smålands märkligaste och mest imponerande romanska tornbyggnad. Flera detaljer från den medeltida kyrkan finns fortfarande kvar i den nuvarande, som tillkom 1793. I kyrkan förvaras även en kopia av den så kallade Rydaholmsalnen. Rydaholmsalnen blev vid riksdagen i Norrköping 1604 antagen såsom riksläkare för alnmåttet (Eile 1955).

I närheten av Rydaholm var också en av de tio platser i landet där vapensynen med frälsemännen årligen hölls i enlighet med Magnus Erikssons landslag (Eile 1955).

Två säterier, Tryggarp och Hjälsänga, har funnits i socknen, men dessa är båda avstyckade (Eile 1955).

Ca 60 meter söder om gravfältet RAÄ 111 är fyndplatsen RAÄ 339. På platsen skall omkring år 1880 en sten med runinskrift ha hittats. Ytterligare ca 50 meter söderut är RAÄ 285, en väghållningssten.

Närmare 130 meter sydsydväst om gravfältet är RAÄ 120, en hög

FIGUR 3. Översiktsplan över gravfältet, RAÄ 111, Rydaholms socken. Jämför med fornminnesinventeringens skiss (FIGUR 2). De skrafferade delarna visar var högarna återställts. Planen upprättad 19850916 av Björn Varenius.

med ca 10 meters diameter. 200–250 meter sydväst om RAÄ 111 är fyra registreringar i fornminnesregistret. Två av dessa, RAÄ 109 och 108 är fornlämningsliknande lämningar i form av resta stenar.

RAÄ 110 är ett röjningsröse, medan RAÄ 107:1–3 är en mindre gravgrupp, bestående av två rösen och en stensättning.

Ungefär 210 meter väster om RAÄ 111 är ytterligare en fornlämningsliknande lämning (RAÄ 121). Ca 180 meter norr om gravfältet är ännu ett vägmärke (RAÄ 286) i form av en väghållningssten.

Andra undersökningar

I Rydaholms socken har under årens lopp ett femtontal arkeologiska utredningar och undersökningar genomförts sedan 1980-talet. Rydaholm är klassat som riksintresse för kulturmiljövården och trakten är rik på forn- och kulturlämningar från bronsålder till medeltid (Johnsson & Remmare 1996).

En antikvarisk kontroll vid Rydaholms kyrkogård gjordes 1987 varvid omrörda lager efter begravingar påträffades (JLM arkiv, ej dnr). Samma år gjordes även en antikvarisk kontroll av en backstuga (Kallerskog 2007).

En forskningsgrävning gjordes 1989 vid Lökaryd i syfte att spåra boplatslämningar, samt datera och funktionsbestämma ett röjningsröseområde (RAÄ 278). Dateringarna från påträffade boplatsspår gav yngre bronsålder och äldre järnålder (JLM dnr 212/89, Pedersen 1990, Jönsson et al. 1991, Pedersen & Jönsson 2003).

Väster om Rydaholm gjordes en utredning 1995 inför anläggandet av en ny trafikplats, varvid boplatsspår framkom (Vestbö 1995). Under hösten samma år undersöktes lämningarna i form av härdar, mörkfärgningar, samt enstaka stolphål (Gustafsson 1996). ¹⁴C-analyser från härdar gav datering till yngre bronsålder.

Inför anläggandet av en ny fotbollsplan inom Rydaholms Prästgårds ägor gjordes en utredning 2001. Inget av antikvariskt intresse framkom dock (Lorentzon 2001).

Jönköpings läns museum genomförde 2002 en utredning vid Horda Ploagård. Utredningsområdet omfattade lägena för äldre bytomter, vilka kunde beläggas. Dessutom framkom resterna av ett bortodlat vikingatida gravfält. Senare gjordes en delundersökning, varvid en skelettbegravning framkom inom en av de bortodlade högarna (Nordström 2002a och b).

Vid Lagmansryd gjordes 2002 en utredning inför planerad husbyggnation. Ett flintavslag och bränd lera framkom (Skanser 2002). Ännu en utredning genomfördes vid Lagmansryd 2005, varvid ett röjningsröse framkom och statusen för en rest sten bedömdes vara sentida (Borg 2006).

Ytterligare två utredningar genomfördes 2003 vid Långstorp (Gustafsson 2003) och 2004 vid Skaftarp (JLM dnr 178/04). Inget av antikvariskt intresse framkom dock.

Vid en utredning 2006 vid Nederled utanför Rydaholm framkom två härdar, vilka kunde dateras till bronsålder (Ödeén 2006).

Resultat

Återställningen av de skadade gravarna

Gravfältet RAÄ 111, Rydaholms socken, är beläget på en grusås med nord-sydlig utsträckning. Grusåsen innehåller en påtaglig mängd stenblock. Vid återställningstillfället ansågs nio anläggningar vara bevarade. I samband med återställningsarbetet utfördes även en kartering och beskrivning av gravarna (se vidare nedan).

Gravarna utgjordes av övertorvade rösen eller röseliknande stensättningar. På fornlämningen förekom även ett flertal odlingsrösen. En närbelägen väg hade medfört skador på flera anläggningar, främst i norr och öster (anläggningarna 1, 2, 4 och 6, SE FIGUR 3). Dessa återställdes med jord och något grus.

Eftersom undersökningen föranleddes av att vägen skulle flyttas ifrån fornlämningen, kunde väggruset från den gamla körbanan schaktas bort och markytan ianspråktagas för återställning av de skadade anläggningarna. Förutom att de ovannämnda anläggningarna skadats vid vägarbeten, sannolikt hyvling, var fornlämningen övertäckt av ett par stora stenblock, ca 1 x 1 meter stora, samt två sandhögar. Såväl block som sandhögar avlägsnades i samband med återställningsarbetena. Stenblocken hade åstadkommit vissa trycksador på anläggning 3, vilket återställdes med jord.

Anläggningarna 5, 6, 8 och 9 uppvisade större så kallade plundringsgropar i de centrala partierna. Då groparna i dessa fall synes ha en kvadratisk eller rektangulär form med i vissa fall markerade hörn, kan inte uteslutas att dessa utgjort "kammarliknande" konstruktioner i anläggningarna. I fornminnesregistret är också angett att flera av högarna är uppbyggda med centralrösen (FMIS).

Anläggningarna 2 och 4 som var de svårast skadade anläggningarna, snittades i schaktkanten före återställning, för att om möjligt kunna bestämmas som gravar. Inga fynd framkom dock som styrkte detta. Anläggningarnas bevarade konstruktion pekade dock på att det troligen rörde sig om "äkta" gravar.

Karteringen och beskrivningen av gravarna

I samband med återställningsarbetena genomfördes även en kartering av gravfältet (SE FIGUR 3). Vid karteringen beskrevs även gravarna enskilt (se bilaga 1). Sammanlagt beskrevs nio anläggningar såsom rösen, varav två var osäkra. De beskrevs vara ca 5–8,5 meter i diameter och 0,2–1,4 meter höga.

Fornminnesinventeringens beskrivning av gravfältet

1986 genomfördes Riksantikvarieämbetet en reviderad fornminnesinventering i Rydaholms socken. Inventeringen bekräftade registreringen av RAÄ 111 som ett högggravfält, ca 70 x 20 meter stort (N-S) och bestående av 11 högar varav flera med centralröse.

Högarna var 6–11 meter i diameter och 0,4–1,3 meter höga. I ytan var enstaka till talrika stenar synliga, vilka var 0,1–0,4 meter stora.

Skillnad mellan karteringen och fornminnesinventeringens beskrivning

Samtidigt med återställningsarbetet hösten 1985 karterades och beskrevs anläggningarna inom RAÄ 111. Nio rösen eller röseliknandestensättningar beskrevs och var ca 5–8,5 meter i diameter och 0,2–1,4 meter höga. Som nämnts ovan kom gravfältet närmare ett år senare även att registreras inom fornminnesinventeringens revideringsinventering. Här beskrevs elva anläggningar såsom högar, 6–11 meter i diameter och 0,4–1,3 meter höga.

Vid fornminnesinventeringen har alltså ytterligare två lämningar beskrivits. Dessutom har de bedömts som högar och inte rösen, vilken bedömningen var vid karteringen och återställningsarbetet 1985.

Sammanfattning

Hösten 1985 genomförde Jönköpings läns museum återställningsarbeten och kartering av gravfältet RAÄ 111, Rydaholms socken, Värnamo kommun. Fältansvarig var Björn Varenius, som även sammanställde ett rapportmanus. För rapportsammanställningen ansvarade Rickard Wennerberg vid Jönköpings läns museum.

Gravfältet är beläget norr om Skriperyd by i Rydaholms socken. Vid tidigare vägarbeten längs med väg 692 förbi Skriperyd hade flera av gravarna kommit att skadas. Då Vägverket planerade för ny vägsträckning längre österut förbi gravfältet beslöts även att dessa skulle bekosta återställningsarbetena vid gravfältet. I samband med återställningsarbetena gjordes även en kartering av gravfältet. Vidare gjordes även en beskrivning av de enskilda gravarna.

Ingen arkeologisk undersökning kom att göras, men vid fyra av gravarna (anläggningarna 1, 2, 4 och 6) genomfördes återställningsarbeten. Inom gravfältet karterades och beskrevs sammanlagt nio anläggningar. De beskrevs som rösen eller röseliknandestensättningar.

Året efter återställningsarbetet gjorde Riksantikvarieämbetet en reviderad fornminnesinventering i Rydaholms socken. Vid denna beskrevs RAÄ 111 som ett högggravfält med elva högar, varav en varstensättningsliknande.

Referenser

Tryckta källor

- Borg, J. 2006. *Lagmansryd 1:3. Inför byggnation av bostadshus*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2006:83. Jönköping.
- Eile, A. 1955. Rydaholms socken, I: *Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden. Jönköpings län, Del 2*. (Red. Sigurd Erixon & Olof Ericson). Uddevalla.
- Gustafsson, A. 1996. *Arkeologisk förundersökning och slutundersökning inför ombyggnad av ny trafikplats vid Rv 27, Nederled 5:23*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1995:5. Jönköping.
- Gustafsson, J. 2003. *Långstorp 1:9. Sökschaktning inför husbyggnation*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:42. Jönköping.
- Johnsson, A. & Remmare, P-O. 1996. *Kulturmiljövårdens riksintressen: Jönköpings län*. Meddelande från Länsstyrelsen, Jönköpings län, 96:4. Jönköping.
- Jönsson, B., Pedersen, E. A., Varenius, L. & Tollin, C. 1991. Hackerören i Järparyd - undersökningar i ett småländskt röjningsröseområde. I: *Arkeologi i Sverige*. Riksantikvarieämbetet N.F. 1, sid. 17–36.
- Kallerskog, L. 2007. *Husgrund, sentida. Arkeologisk undersökning med anledning av nybyggnation på fastigheten Nederlid, Norregård 5:22*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2007:09. Jönköping.
- Lorentzon, M. 2001. *Fotbollsplan vid höggravfält. Inför planerad fotbollsplan inom Rydaholms prästgård 1:1*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2001:34. Jönköping.
- Nordström, M. 2002a. *Husgrund och gravar under matjoren. Inför planerad grustäkt på Horda Ploagård 1:14, 1:15*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:56. Jönköping.
- Nordström, M. 2002b. *En vikingatida skelettgrav. Delundersökning av ett överplöjt gravfält på Horda Ploagård 1:15*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:57. Jönköping.
- Pedersen, E. A. 1990. Arkeologiske og paleobotaniske undersøkelser av rydningsrøyer: eksempler fra Vestfold og Småland. I: *Röjningsrösen i skogsmark - en nyckel till sydsveriges äldre odlingshistoria: redovisning av seminarium den 12 februari 1990 anordnat av Skogs- och Lantbrukshistoriska seminariet*. Rapport från Kungl. Skogs- och lantbruksakademien 49, sid. 20–31.
- Pedersen, E. A. & Jönsson, B. 2003. Röjningsröseområdet Järparyd i Rydaholms socken, Finnveden, Småland. I: *Röjningsröseområden på sydsvenska höglandet: arkeologiska, kulturgeografiska och vegetationshistoriska undersökningar*, sid. 11–70.
- Skanser, L. 2002. *Lagmansryd 1:3. Sökschaktsgrävning inför planerad husbyggnation*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2002:42. Jönköping.
- Vestbö, A. 1995. *Arkeologisk utredning av ny trafikplats i Rydholm, Värnamo kommun*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 1995:5. Jönköping.

Ödeén, A. 2006. *Nederled 6:2. Arkeologisk utredning inför anläggandet av gång- och cykelväg*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2006:98. Jönköping.

Arkiv

Jönköpings läns museums antikvarisk-topografiska arkiv.

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister (FMIS).

Figurförteckning

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan med gravfältet RAÄ 111	4
Figur 2. Skiss från Riksantikvarieämbetets beskrivning över gravfältet	6
Figur 3. Översiktsplan över gravfältet, RAÄ 111, i Skriperyd	7

Anläggningsbeskrivningar

JLM dnr 284/85

Anläggningsnr	Typ	Beskrivning	Växtlighet
A 1	Röse	Ställvisa skador i N och O kanterna före återställning. 8 meter i diameter, 1,4 meter hög. Mindre plundringsgrop i centrum. Uppförd av 0,1–0,6 meter stora synliga stenar	1 tall, rönn, björk, gran och något sly
A 2	Osäker anläggning. Röse?	Svårt skadad före återställning. Restaurerad i centrala och O delarna. Ca 5 meter i rekonstruerad diameter, ca 0,4 meter hög. Uppförd av 0,2–0,3 meter stora synliga stenar	Något sly
A 3	Röse	Ca 6 meter i diameter, 0,8 meter hög. Plundringsgrop i centrum. Något restaurerad i södra och östra delarna. Uppförd av 0,2–0,4 meter stora synliga stenar	Björk och sly
A 4	Osäker anläggning. Röse?	Svårt skadad före återställning. Restaurerad i centrala och östra delarna. Ca 6 meter i rekonstruerad diameter, ca 0,2–0,3 meter hög. Uppförd av 0,2–0,5 meter stora synliga stenar	Något sly och ris
A 5	Röse	7 meter i diameter, ca 1 meter hög. Plundringsgrop med närmast rektangulär form, ca 3 x 3,5 meter stor. Uppförd av ca 0,3 meter stora synliga stenar	Björk och sly
A 6	Röse	8,5 meter i diameter, 1,4 meter hög. Plundringsgrop med närmast rektangulär form, ca 2 x 3 meter stor. Uppförd av 0,1–0,6 meter stora synliga stenar	Björk, gran och sly
A 7	Röse	7 meter i diameter, ca 0,7 meter hög. Uppförd av ca 0,2 meter stora synliga stenar	1 ek och sly
A 8	Röse	8,5 x 6,5 meter i diameter, ca 1 meter hög. Plundringsgrop, ej rektangulär, i centrum. Uppförd av 0,2–0,4 meter stora synliga stenar	Sly
A 9	Röse	7 meter i diameter, 1,1 meter hög. Plundringsgrop med rektangulär form, ca 1 x 2 meter stor. Uppförd av 0,2–0,4 meter stora synliga stenar	Ek, rönn och sly

I september 1985 återställde och karterade Jönköpings läns museum gravfältet RAÄ 111 i Rydaholms socken, Värnamo kommun. Gravfältet hade tidigare skadats vid vägarbeten längs med väg 692. Även en beskrivning av de enskilda gravarna upprättades.

Sammanlagt kom fyra av gravarna att återställas och inom gravfältet karterades och beskrevs nio anläggningar såsom rösen eller röseliknande stensättningar.

1986 genomfördes Riksantikvarieämbetets reviderade fornminnesinventering inom Rydaholms socken. Då kom RAÄ 111 att beskrivas som ett höggravfält med elva högar, varav en stensättningsliknande.

